



# งานศิลปหัตถกรรมประเภท ผ้าลายน้ำไหล

ร่องรอยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน



ผ้าลายน้ำไหลเกาะลายจรวดผ่ากลาง

**ผ้าลายน้ำไหล** เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาผ้าทอของชาว จังหวัดน่าน เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของช่างทอพื้นบ้าน ชาวน่าน เป็นผ้าที่สตรีใช้สวมใส่เป็นผ้าถุงหรือผ้าซิ่น ทอขึ้น ด้วยเทคนิคพิเศษที่เรียกว่า “เกาะ” หรือ “ล้วง” เกิดลวดลาย ที่พลิ้วไหวเหมือนสายน้ำกำลังไหลเป็นทางยาว สันนิษฐานว่า น่าจะเกิดจากจินตนาการของบรรพบุรุษช่างทอที่จินตนาการ เลียนแบบมาจากสายน้ำน่าน ซึ่งเป็นสายน้ำที่ไหลคดเคี้ยวมี เกี้ยวคลื่นพลิ้วไหวสวยงาม เมื่อนำมาทอเป็นลวดลายบนผืน ผ้าจึงเรียนกว่า “ผ้าลายน้ำไหล” ถือเป็นมรดกทางศิลป วัฒนธรรมอันสำคัญของจังหวัดน่าน

หรืออีกข้อสันนิษฐานหนึ่ง อาจสันนิษฐานได้ว่า ผ้าทอ ลายน้ำไหล อาจเป็นการทอตามเอกลักษณ์ของผ้าทอไทลื้อ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนา ประเทศจีน ซึ่งบางส่วนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ ท่าวังผา จังหวัดน่าน ด้วยมีร่องรอยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว ซึ่งเป็นฝีมือช่างสกุลลื้อ ที่ได้วาดลวดลายของ ผ้าซิ่นของผู้หญิง ส่วนหนึ่งจะมีลวดลายผ้าซิ่นลายน้ำไหล ประกอบอยู่ในภาพ





## ลายน้ำไหล : เอกลักษณ์ที่สะท้อน ภูมิปัญญาและทักษะเชิงช่าง

ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า มีลักษณะคล้ายกระแส  
น้ำไหล เชื่อว่าเกิดจากจินตนาการของบรรพบุรุษช่างทอที่  
เลียนแบบมาจากสายน้ำน่าน ซึ่งเป็นสายน้ำที่ไหลคดเคี้ยวมี  
เกลียวคลื่นพลิ้วไหวสวยงาม เมื่อนำมาทอเป็นลวดลายบนผืน  
ผ้าจึงเรียกว่า “ผ้าลายน้ำไหล”

ผ้าลายน้ำไหล เป็นผ้าที่ใช้เทคนิค “เกาะลัว่ง” คือ  
เทคนิคที่ทำให้เกิดลวดลายโดยใช้ด้ายเส้นพุ่งธรรมดาหลายสี  
พุ่งย้อนกลับไป มาเป็นช่วง ๆ ทอด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดา  
แต่มีการเกาะเกี่ยวและผูกเป็นห่วงรอบด้วยเส้นยืนเพื่อยึดเส้น  
พุ่งแต่ละช่วงไว้ ซึ่งจุดที่เกาะกันไว้จะเป็นจุดของการเปลี่ยนสี  
ในลาย และเมื่อทำการสอดใส่เส้นด้ายสี ไปจนครบความกว้าง  
ของผ้าแล้ว ก็จะต้องทอลายขัดพื้นฐาน โดยการใช้เส้นด้ายพุ่ง  
ปกติ อีก 2 ครั้ง เพื่อให้เกิดความแข็งแรงของโครงสร้างของผ้า  
แล้วจึงจะทำการเกาะลัว่ง เพื่อสร้างลวดลายต่อไป ซึ่งระยะ  
ของการลัว่งนั้น นอกจากจะต้องทำตามตัวอย่างลวดลายแล้ว  
ช่างทอสามารถสร้างจินตนาการ ให้เกิดการพลิ้วไหวของ  
ลวดลายได้ตามต้องการ จึงทำให้ ผ้าลายน้ำไหล มีลักษณะ  
ของลายที่ไม่ตายตัว



ผ้าลายน้ำไหลเกาะลัว่งลายใบมีด และลายเกาะขนมปาด

ลายน้ำไหล จึงเป็นตำนานแห่งศิลปะลวดลายผ้าอัน  
สวยงาม มีเสน่ห์ และยิ่งใหญ่ และถึงแม้ว่าในปัจจุบัน ช่างทอ  
ได้มีการพัฒนา สร้างสรรค์รูปแบบลวดลายที่มีความหลากหลาย  
มากขึ้น แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ลักษณะของลายน้ำไหล ที่  
ถือได้ว่าเป็นลายต้นแบบดั้งเดิมให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ที่ไม่  
เลือนหายไปจากผืนผ้า ผ้าที่ทอส่วนใหญ่จะทอเพื่อใช้สวมใส่  
เป็น “ผ้าซิ่น” ทั้งใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน และสำหรับใช้ใน  
โอกาสวันสำคัญๆ ผ้าลายน้ำไหล จึงเป็นมรดกทางศิลป  
วัฒนธรรมของจังหวัดน่านจากอดีตจนถึงปัจจุบัน





การทอโดยใช้เทคนิคชิดเกิดลวดลายบนผืนผ้าฝ้าย



การทอโดยใช้เทคนิคจกเกิดลวดลายบนผืนผ้า

“ชิด” เป็นการสร้างลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป โดยพุ่งด้ายจากริมผ้าด้านหนึ่งสู่อีกด้านหนึ่ง ทำให้เกิดลวดลายตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า

ส่วนการ “จก” เป็นการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยการเสริมเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเฉพาะจุดหรือเป็นช่วงๆ ทำให้เกิดลวดลายเฉพาะจุดหรือเป็นช่วงๆ และทำให้สามารถสลับสีลวดลายได้หลากหลาย





ผ้าลายน้ำไหล



ผ้าลายน้ำไหล

## ลักษณะโดดเด่นของผ้าลายน้ำไหล

ลักษณะโดดเด่นของลายน้ำไหล อยู่ที่การให้สีสัน โดยมีเทคนิคที่ทำให้สีสันทันทนมาก เช่น ถ้าเป็นการใช้สีโทนเหลือง จะใช้ดินเงิน ดินทองสอดแทรก เพื่อทำให้เกิดเป็นประกายเหลืองขาว

ลักษณะโครงสร้างของผ้าลายน้ำไหล จะไม่นิยมทำน้ำไหลขนาดใหญ่มากเกินไป

นิยมเอาเอกลักษณ์ของลักษณะลายน้ำไหล สร้างสรรค์เป็นลวดลายลงในผ้าชิ้นต่าง ๆ เอกลักษณ์ของจังหวัดน่าน และเมื่อมีการสอดใส่ลายน้ำไหลลงไป จะเปลี่ยนการเรียกชื่อ

จากชื่อเดิมเป็น ชิ้นน้ำไหล

มีการสอดใส่ลายน้ำไหลไม่เกินสี่ ถึงห้า ช่วงในผ้าหนึ่งผืน หลังจากที่ได้ใส่ลายน้ำไหลลงไปเรียบร้อยแล้ว มักจะทำการป้องกันหรือการกันลายด้วยวิธีสีขาว

การแบ่งช่วงในการสลับลาย ในสมัยโบราณจะใช้ดอกไม้ไม้ มาว่ามัดต้องการระยะเท่าไร

มีการวางจัดหมวดหมู่สีให้เท่า ๆ กัน

ผ้าลายน้ำไหลถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยการใช้เทคนิคการ “เกาะ” “ล้วง” นิยมเรียกโดยทั่วไปว่า ผ้าเกาะล้วงลายน้ำไหล ซึ่งในสมัยโบราณนั้น ลายน้ำไหล จัดเป็นลายหรือองค์ประกอบหนึ่งของลวดลายหรือเทคนิคการทอของผ้าชิ้นโบราณ ซึ่งคนในสมัยโบราณนั้นจะเรียกชื่อผ้าแต่ละผืนตามชื่อหลักของผ้าชนิดนั้น ๆ เช่น ผ้าชิ้นเชียงแสนดุก ผ้าชิ้นปล้อง ผ้าชิ้นม่าน เป็นต้น



ผ้าลายน้ำไหลลายจรวด



ผ้าลายน้ำไหลลายปลาหมึก

แต่ในปัจจุบันผ้าทอที่ใช้เทคนิคการ “เกาะ” “ล้วง” ถูกพัฒนาขึ้นมา นอกเหนือจากลายน้ำไหลแล้ว ยังมีลวดลายอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ลายเส้นตรง ลายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลายสี่เหลี่ยม ขนมหยาบ ๆ ฯลฯ ซึ่งแต่ละลายนั้นมีกลวิธีในการทอต่อยอดจากลายน้ำไหลดั้งเดิมอย่าง ง่าย ๆ ยองในจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ของผู้ทอ เช่น

- ลายจรวด เป็นการเพิ่มหยักในลายน้ำไหลเป็นลายที่มีลักษณะคล้ายจรวดหรือตอปิโดกำลังพุ่ง
- ลายดอกไม้หรือลายแมงมุม เมื่อนำผ้าลายน้ำไหลมาต่อกันมีจุดช่องว่างตรงกลางเติมเส้นลายขาเล็ก ๆ แยกออกรอบตัว มองดูคล้ายดอกไม้หรือแมงมุม เรียกว่าลายดอกไม้หรือ ลายแมงมุม

- ลายปลาหมึก มีลักษณะลวดลายคล้ายแมงมุม แต่ทั้งทางยาวกว่าลายแมงมุม

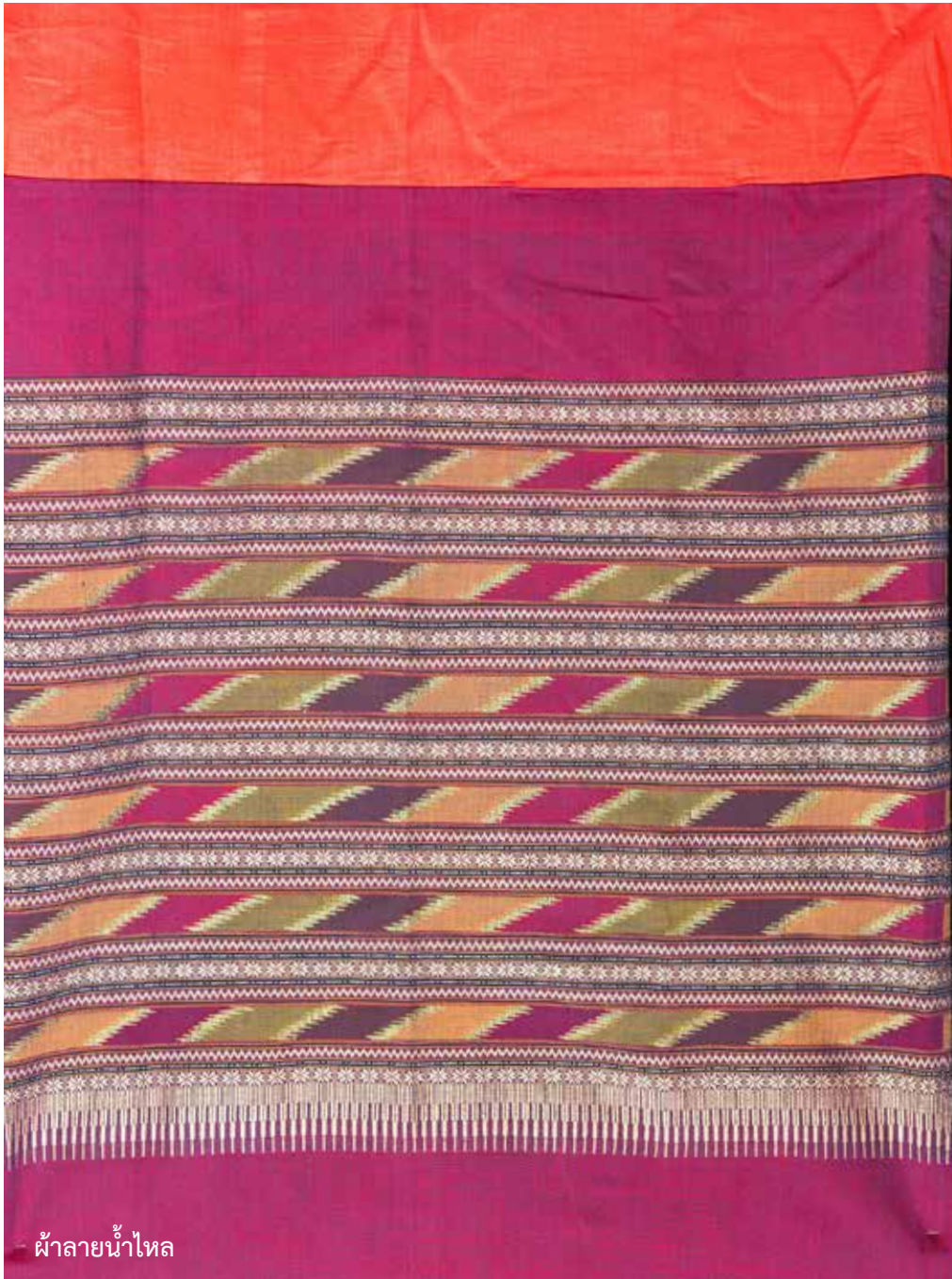
- ลายเล็บมือนาง คือ การนำลายน้ำไหลมาหักมุมให้ทุและทอสอดสั้ด้ายให้เลี่ยมเป็นชั้น ๆ

- ลายธาตุ เป็นลวดลายที่ประยุกต์ขึ้นมาตามลักษณะคล้ายเจดีย์เป็นชั้น ๆ ยอดเจดีย์ปลายเรียวแหลม

- ลายกาบ ลักษณะใช้เส้นฝ้ายหลายสีทอซ้อนกันหลายชั้นเป็นกาบ คล้ายกาบของพืช

- ลายใบมีด มีลักษณะการสอดสั้ด้ายหลาย ๆ สีในผืนผ้าดูลักษณะเหมือนใบมีดโกนบาง ๆ สลับสีหลายสีในผืนผ้า





ส่วนหัวซิ่น

ส่วนตัวซิ่น

ส่วนตีนซิ่น

ผ้าลายน้ำไหล

## องค์ประกอบของผ้าซิ่นลายน้ำไหล

องค์ประกอบของผ้าซิ่นจะประกอบด้วย

หัวซิ่น คือส่วนที่สวมขึ้นมาที่เอว มักเป็นผ้าพื้นสีขาว สีแดง หรือสีดำ ต่อกับตัวซิ่นเพื่อให้ซิ่นยาวพอดีกับความสูงของผู้สวมใส่ และยังมีการเย็บให้แน่นหนาเพื่อให้ใช้ได้คงทนต่อการขมวดชายพกเหน็บเอว

ตัวซิ่น คือส่วนกลางตัวของซิ่น มีความกว้างตามความกว้างของพืม ทอเป็นริ้วๆ มีสีต่างๆ กัน เกิดเป็นลายผ้าขวาง ลำตัว เช่น ริ้วเหลืองพื้นดำ ทอยกเป็นตาสี่เหลี่ยม หรือทอเป็นลายเล็กๆ

ตีนซิ่น คือส่วนล่างสุดที่ยาวกรอมเท้า อาจเป็นสีแดง สีดำ หากทอเป็นลายอื่นก็จะมีชื่อเรียกแตกต่างออกไป เช่น ทอด้วยการจกจะถูกเรียกว่าซิ่นตีนจก ตีนซิ่นของเจ้านายมักสอดไหมเงินหรือไหมค่าให้สวยงามยิ่งขึ้น ถ้าตีนซิ่นของชาวบ้านก็จะเป็นเพียงผ้าพื้นธรรมดา





จิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน  
ที่บ่งบอกความเป็นมาของการใช้ผ้าลายน้ำไหล



จิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน  
ที่บ่งบอกความเป็นมาของการใช้ผ้าลายน้ำไหล



จิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน  
ที่บ่งบอกความเป็นมาของการใช้ผ้าลายน้ำไหล

## ความเป็นมาของผ้าลายน้ำไหล

ร่องรอยที่พบจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา ซึ่งเป็นผลงานอนุรักษ์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ของจังหวัดน่าน ที่เป็นภาพเขียนของช่างคนเดียวกัน ซึ่งได้ถ่ายทอด เรื่องราววิถีชีวิตของชาวผ่าน เรื่องราวของนิทานชาดก ซึ่งตลอดเรื่องราวของการวาดภาพ ล้วนแสดงถึงวิถีชีวิต ผู้คน ประเพณี เหตุการณ์ในยุคสมัย เช่น บ้านเรือนในยุคนั้นเป็นเรือนใต้ถุนสูง มุงหลังคาแป้นเก็ด (กระเบื้องไม้สักที่ใช้มุงหลังคา) วงมีรั้วรอบ ขอบกำแพงเป็นแบบไต รวมทั้งเรื่องราวของวิถีชีวิตที่น่าสนใจมาก เช่น ชายแสดงความเป็นชายเข้มแข็ง กล่าวหาญ ด้วยรอยสัก หญิงมีการทอผ้า นุ่งผ้าซิ่น คาดอกด้วยผ้าแถบ บางคนท่มผ้าสไบ เปล้าผมมวย ปักปิ่นที่ตึงหู เจาะรูสอดไส้ไว้ด้วยแผ่นทองซึ่งม้วนเป็นมวนกลมยาว ซึ่งจากร่องรอยดังกล่าวทำให้ทราบว่า ผ้าซิ่นน้ำไหลได้ปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. 2405

ผ้าลายน้ำไหล จึงนับเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาของชาวจังหวัดน่าน พิสูจน์ได้จากการที่พบว่ามีการทอผ้าลายน้ำไหลเพื่อใช้เป็นผ้าซิ่น ตั้งแต่ร้อยกว่าปีที่พบร่องรอยเรื่องเล่าบนภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว และจากการที่เจ้าสมปรารถนา ณ น่าน หนึ่งในทายาทผู้สืบเชื้อสายจากพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (เจ้าผู้ครองนครน่านในสมัย รัชกาลที่ 5) และเจ้ามหาพรหมสุรธาตา (เจ้าผู้ครองนครน่านในสมัย รัชกาลที่ 6) กรุณาให้มีการถอดลาย ผ้าซิ่นน้ำไหลเก่าของท่านที่ได้รับตกทอดมาเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดผ้าลายน้ำไหล ที่จัดขึ้นที่จังหวัดน่านเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2551 ชาวน่านจึงถือว่าเป็นเจ้าของภูมิปัญญา ผ้าลายน้ำไหล จาก ผ้าทอที่มีความประณีตลวดลายสวยงาม มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวเป็นพิเศษที่แตกต่างจากลายผ้าอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสุดยอดแห่งลายผ้าที่สวยงามของเมืองน่าน จนได้รับการยกย่องว่าเป็น “ราชินีแห่งความงามของลายผ้าเมืองเหนือ” และ “ผ้าน้ำไหล” จะมีเฉพาะในจังหวัดน่านเพียงแห่งเดียวเท่านั้น



อาจมีข้อสันนิษฐานหนึ่งที่สันนิษฐานได้ว่า ด้วยจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่ยาวนาน นับว่าเป็นดินแดนของความหลากหลายอีกแห่งหนึ่งของประเทศ ประชากรในจังหวัดน่านมีอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ เช่น

ชาวไทยวน หรือ คนเมือง ส่วนใหญ่อพยพมาจากเชียงแสน และบริเวณต่าง ๆ ของล้านนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด

ชาวไทลื้อ (ไทลื้อ ไทยอง) ส่วนใหญ่อพยพมาจากสิบสองปันนาและหัวเมืองต่าง ๆ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งอพยพมาด้วยความสมัครใจและอพยพมาเนื่องจากเกิดศึกสงคราม ทั้งภายในหัวเมืองลื้อเอง และอพยพมามากที่สุดยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมืองของเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่ และเจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญ แห่งนครน่าน และยุคของเจ้าสุมนเทวราช อีกทั้งมีการอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ ครั้งเกิดการปฏิวัติการปกครองประเทศของจีน ชาวไทลื้ออาศัยตั้งบ้านเรือน อยู่กระจัดกระจายตามลุ่มน้ำต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน มีมากที่สุด คืออำเภอบัวตบทุกตำบล อำเภอกำแพงแสน สองแคว เชียงกลาง และทุ่งช้าง และเลยไปถึงเฉลิมพระเกียรติ

ลัวะ เป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานมาดั้งเดิม

ขมุ สันนิษฐานว่าตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหมู่บ้านชายแดนเมืองน่านและลาว

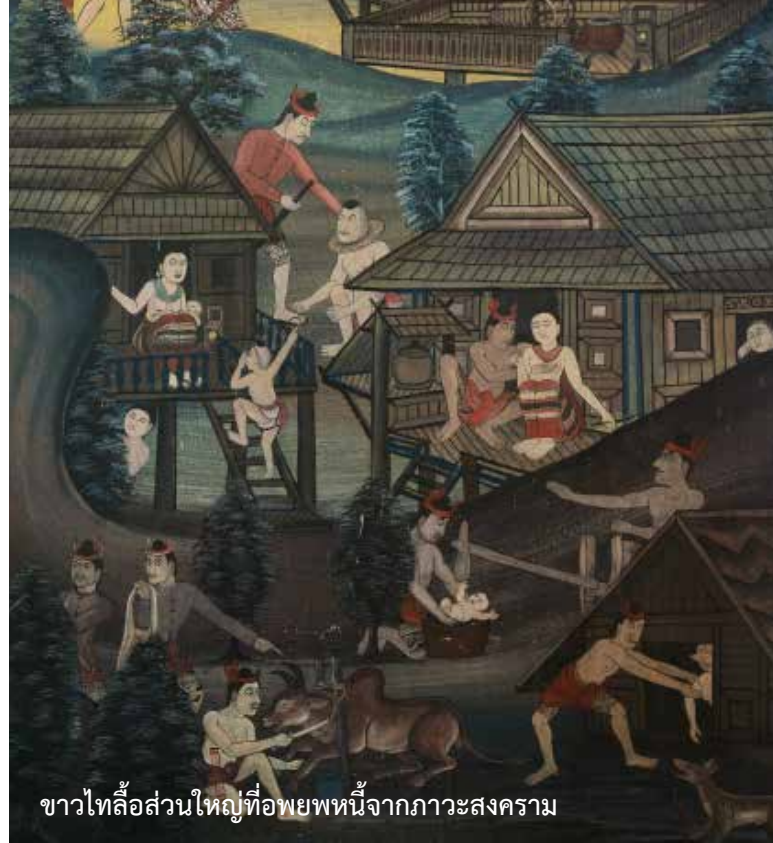
ม้ง ที่เชื่อกันว่า อพยพมาจากที่ราบสูงทิเบต ไชปีเรีย และมองโกเลียสู่ประเทศจีน ลาว และไทย

เย้า (เมี่ยน) ถิ่นเดิมอยู่แถบมณฑลยูนนาน ฮุนหน่า กวางสี กวางเจา และทางตะวันออกของประเทศจีน

มลาบรี (ผีตองเหลือง) ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเวียงสา วัฒนธรรมถูกกลืนหายไปหมดแล้ว

จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า ผ้าทอน่านมีความงดงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่น แตกต่างจากผ้าทอถิ่นอื่น นอกจากนี้ ผ้าทอน่านยังมีวิธีการทอผ้าให้เกิดลวดลายพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ เกาะหรือล้วง ซึ่งทอให้เกิดลายโดยใช้ด้ายเส้นพุ่งย้อมสี สลับพุ่งจากริมผ้าด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งตามวิธีการทอแบบธรรมดา ชาวบ้านนิยมเรียกलयชนิดนี้ว่า “ลายน้ำไหล”

จึงอาจเชื่อว่าผ้าทอลายน้ำไหล อาจเป็นการทอตามเอกลักษณ์ของผ้าทอไทลื้อ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนา ประเทศจีน ซึ่งบางส่วนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ ท่าวังผา จังหวัดน่าน ตามเหตุแห่งร่องรอยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว ซึ่งเป็นฝีมือช่างสกุลลื้อ ที่ได้วาดลวดลายของผ้าซิ่นของผู้หญิง



ชาวไทลื้อส่วนใหญ่ที่อพยพหนีจากภาวะสงคราม



เป็นลายผ้าซิ่นทั้งหมดด้วยผ้าทอลายน้ำไหลที่ดัดแปลงมาจากผ้าลายของชาวลื้อ ที่อำเภอกำแพงแสน จึงเป็นแหล่งที่มีการทอผ้าลายน้ำไหลมากที่สุดของจังหวัดน่าน และถือเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงขึ้นชื่อของจังหวัดน่าน





ชาวเมืองน่าน ถูกขนานนามว่ามีลมหายใจที่ถักทอผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผ้า

## ความเชื่อและเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง กับวิถีชีวิต

เมื่อกล่าวถึงชีวิต คนเมืองน่านจะนึกถึงผ้า เมื่อกล่าวถึงผ้า คนเมืองน่านจะบอกว่านั้นคือชีวิต เพราะพวกเขาจะมีลมหายใจที่ถักทอผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผ้า ผู้หญิงจะแต่งงานได้เมื่อมีความสามารถทอผ้าได้งดงาม หากสตรีนางใดมีฐานะหรือยศศักดิ์ จนกระทั่งได้รับการเรียกขานว่า “นายแม่” นั้นหมายความว่า สตรีผู้นั้นย่อมมีฐานะเป็นเจ้าบ้าน และมีสิ่งสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องวัดความมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ นั่นก็คือขนาดของโรงทอผ้าและจำนวนบริวารที่นั่งทอผ้ากันอยู่ภายใต้อาณัติดังกล่าว

เรื่องการทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงเมืองน่าน นับตั้งแต่เกิดและจำความได้ก็หัดเดินเตาะแตะอยู่ข้าง ๆ ที่ทอผ้า เติบโตมากับการช่วยแม่ช่วยยายปั่นหรืออัดฝ้าย ตัวสูงเกินเตาเมื่อไร ก็ได้รับมอบหน้าที่ให้เป็นคนดูสี้อมฝ้าย ไปจนถึงทอผ้าจนสำเร็จเสร็จเป็นผืนก่อนจะเป็นสาวเสียอีก ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบต่อทุกเส้นใยในผ้าทอทุกผืนที่ผ่านมือเธอ ผ้าชิ้นทุกชิ้นจึงไม่เพียงไว้นุ่งห่มประดับเรือนกาย แต่ทุกกลวดลาย ขนาด และลักษณะของผ้าที่นุ่ง จะเป็นตัวบ่งบอกถึงฝีมือ รสนิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แวดล้อมเธอผู้นั้นเสมอ





ผ้าลายน้ำไหลหลายประยุกต์

บางครั้งผู้ชายในครอบครัวก็จะมีส่วนร่วมในการทอผ้า ในขั้นตอนการทำสีย้อมผ้า เพราะต้องออกแรงย้อมหลายครั้งกว่าจะได้สีตามต้องการ หรือบางครั้งก็เป็นฝ่ายเข้าป่าไปเก็บพันธุ์พืชที่ให้สีตรงกับที่ฝ่ายหญิงเป็นผู้ออกแบบไว้ ในขณะที่ผู้หญิงก็จะพยายามใช้ผลิตภัณฑ์ในป่ามาย้อมสีทอผ้าอย่างอนุรักษ์ คือไม่ใช้อย่างหมดสิ้น แต่จะเหลือเพื่อเก็บไว้ใช้นานๆ เพราะการย้อมแต่ละครั้ง จะทำได้ไม่มากนัก เนื่องจากการย้อมด้วยพันธุ์ไม้ที่มีตามฤดูกาล ผ้าสีธรรมชาติก็มีข้อดีตรงที่เป็นที่ต้องการของตลาด จำหน่ายได้ราคาดี ประกอบกับกระแสสังคมเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทำให้ผ้าลายน้ำไหลของนานา ซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมชาติ ได้รับการยอมรับและมียอดจำหน่ายดีขึ้นเป็นลำดับ การย้อมสีของฝ่ายที่นำมาทอนั้น จะนิยมใช้สีย้อมที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ เปลือกไม้ ใบไม้ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เปลือกประดู่ เพื่อให้ได้สีน้ำตาล ขมิ้น ให้สีเหลือง กาบมะพร้าว ให้สีน้ำตาล เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลาและแรงงานค่อนข้างมาก เพื่อให้ได้ชิ้นงานออกมาพิถีพิถันสวยงามที่สุด

แต่เดิมผ้าลายน้ำไหลที่ทอขึ้นส่วนใหญ่นำไปใช้เป็น “ผ้าชิ้น” สำหรับใช้ในงในโอกาสสำคัญ ปัจจุบันมีการทอผ้าลายน้ำไหลแบบประยุกต์ เพื่อประโยชน์ใช้สอยในสังคมร่วมสมัย ตั้งแต่ ผ้าปูโต๊ะ ผาปูที่นอน ผ้ารองจาน ผ้า màn ผ้าตัดเสื้อ และผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอทุกรูปแบบ

ทุกฝืนของผ้าทอลายน้ำไหล ยังคงรักษาเอกลักษณ์ในการสอดแทรกแนวคิดทางศาสนา สังคม ความเชื่อ ตามแบบบรรพบุรุษเอาไว้ได้เป็นอย่างดี เช่น ลายบ่อสวก ที่เชื่อกันว่าผ้าลายนี้จะนำความมั่งคั่งมาให้ผู้สวมใส่ ลายดาวล้อมเดือน ที่เชื่อกันว่าผ้าลายนี้จะต้องทอโดยเมื่อผู้ทอเป็นคนอ่อนหวานมีเสน่ห์ ลายแมงมุม ที่เชื่อกันว่าจะสามารถแผ่อำนาจการปกปักรักษา ดูแลคนที่รักหรือผู้สวมใส่ ไม่ให้มีสิ่งชั่วร้ายมากล้ำกรายได้ เป็นต้น





การหูกเส้นด้าย



การทอด้วยกี่เมือง



การสร้างลวดลายด้วยเทคนิคเกาะลั้ง



การกระทบกี่ทอผ้าจนเกิดเป็นลวดลาย

## กรรมวิธีการสร้างสรรค์ผ้าลายน้ำไหล

เตรียมฝ้ายที่จะทอ

ย้อมสีตามต้องการ

ทำความสะอาดฝ้ายด้วยการล้างแล้วต้ม

ม้วนกรอหลอด หลอดใหญ่เพื่อทำเส้นยืน หลอดเล็กสำหรับเส้นพุ่ง

เอาหลอดด้ายมาใส่อุปกรณ์สำหรับเดินเส้นด้าย โดยเดินรอบเสาบ้านให้ได้ความยาวและจำนวนรอบตามที่ต้องการ

นำเครื่องฮูกที่ได้ มาขึ้นก็แล้วก็นำเส้นด้ายมาลอดรูพืม เริ่มทอตามลายที่ต้องการด้วยกี่เมือง ถ้าเป็นลายลั้ง จะใช้วิธีสอดด้ายขึ้นลง มีลักษณะกระจายเส้นออกไปทางทิศตรงกันข้าม เมื่อทอเสร็จจะเห็นลายคล้ายดาวแฉกบนผืนผ้า

เริ่มทำลายน้ำไหล ด้วยวิธีการทอแบบลั้ง โดยใช้ด้ายสีต่าง ๆ ซึ่งม้วนอยู่ในหลอดไม้ลั้งอันเล็ก ๆ ทำจากไม้ เรียกว่า “สวย” สอดขึ้นลงให้ไหลไปในทางเดียวกัน ไล่ระดับไปเรื่อย ๆ คล้ายการไหลของสายน้ำ

เริ่มทอลวดลาย เป็นริ้วใหญ่ๆ สลับสีประมาณ 3 หรือ 4 สี แต่ละช่วงอาจค้นลวดลายให้ดูงดงามยิ่งขึ้น โดยทอเป็นลายขนานกับลำตัว และจะสลับด้วยลายขีดเป็นช่วง ๆ





ผ้าลายน้ำไหลเกาะขอผักกูด



ผ้าลายน้ำไหลเกาะแห่หางปลา

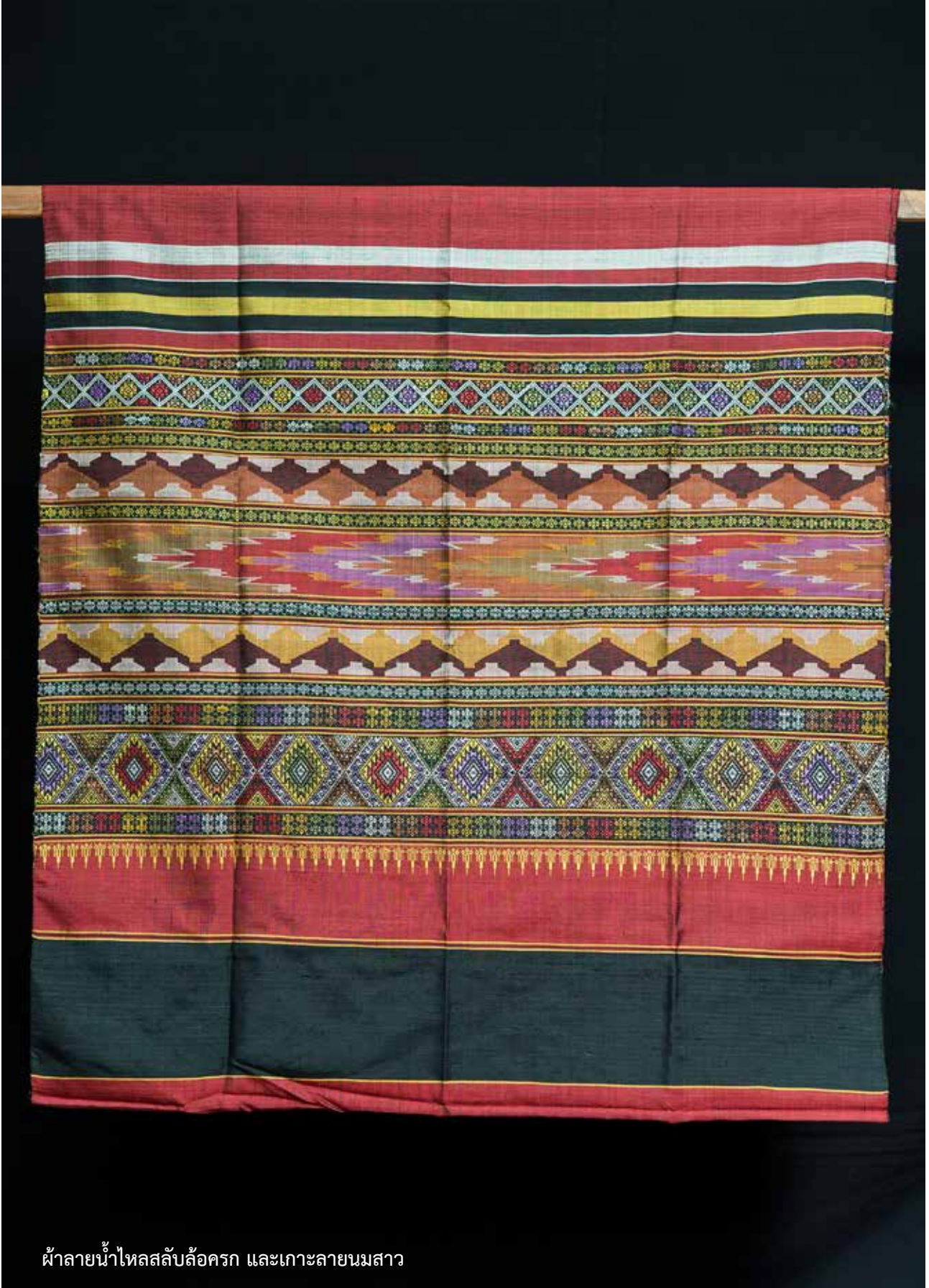
ในปัจจุบัน แม้ว่าผ้าลายน้ำไหลเมืองน่าน จะเดินทางข้ามกาลเวลามายาวนานนับสองศตวรรษ แต่ยังคงได้รับการเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะมีการประยุกต์ลวดลายขึ้นใหม่ ก็เป็นการดัดแปลงผสมผสานให้เข้ากันได้ดีกับของเดิม อีกทั้งยังคงเน้นจุดเด่นในเรื่องของการทอผ้าแบบเดิมคือ เป็นผ้าที่ทอจากฝ้ายแท้ ผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้กรรมวิธีการย้อมสีเส้นใยธรรมชาติ ทำให้ได้ผ้าฝ้ายที่มีสีสันสวยงาม สีส่อนโยนไม่ฉูดฉาด ดูเป็นธรรมชาติ นำมาทอเป็นผ้าชิ้นสวมใส่ได้ทุกโอกาส

ยังมีคำกล่าวของผู้สูงวัยพูดถึงเรื่องการทอผ้าไว้ว่า ถ้าแม้วันนี้อยู่กลานคนรุ่นใหม่ อาจจะยังไม่เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของผ้าทอมือ แต่ต่อไปสิ่งเหล่านี้จะทวีคุณค่ามหาศาล เพราะผ้าทอนั้นก็แตกต่างจากตำนานที่มีชีวิต เป็นภูมิปัญญา เป็นเครื่องหมายบ่งบอกสะท้อนตัวตนของคนทอ เป็นเส้นทางแห่งการสืบค้นรากเหง้า ซึ่งหากเราหลงลืมหรือละเลยกันไป คนรุ่นใหม่อาจจะต้องเติบโตแบบไร้ทิศทาง

ทุกครั้งที่มีคนไปถามถึงเรื่องนี้ แม่อยู่ป้ออยู่ทั้งหลาย ก็มักจะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันเสมอว่า “ชินน่าน ไม่สิ้นน่าน” นั่นคือคำกล่าวที่บอกเล่าให้ชนรุ่นหลังจดจำไว้ว่าตราบใดที่เรา ยังคงรักษาประเพณีการสวมใส่ผ้าชิ้น การถักทอผืนผ้าตามแบบฉบับของคนเมืองน่านเอาไว้ตราบนั้นจิตวิญญาณของน่านก็จะไม่มีวันสูญสิ้นไปอย่างแน่นอน

จนทำให้ผ้าลายน้ำไหลเมืองน่าน เป็นผ้าที่เต็มเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ซึ่งผู้พบเห็นต่างก็ต้องมนต์เสน่ห์ลวดลายและสีสันบนผืนผ้าที่ไม่มีใครเหมือน จนมีคำกล่าวกันว่า ใครก็ตามที่ได้ไปเที่ยวจังหวัดน่าน ถ้าไม่ได้ซื้อ “ผ้าลายน้ำไหล” มาเป็นของกำนัลแก่บุคคลที่รักและเคารพ หรือซื้อหาไว้ใช้เอง ก็เหมือนไม่ได้ไปจังหวัดน่าน ซึ่งในปัจจุบันทางจังหวัดน่านได้ประกาศให้ผ้าลายน้ำไหล ถือเป็นลายผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดอย่างเป็นทางการ





ผ้าลายน้ำไหลสลับล้อครก และเกาะลายนมสาว





## ผ้าลายน้ำไหลประยุกต์

แหล่งที่มาข้อมูล และเอกสารที่ใช้ในการอ้างอิงการจัดทำข้อมูล

สัมภาษณ์ นางจันทร์สม พรหมปัญญา อ.ท่าวังผา จ.น่าน

ข้อมูล อาจารย์ธีรพันธ์ จันทร์เจริญ

<https://sites.google.com/site/phumipayyameuxngnan/phumipayya-c>

<https://www.pathomuangnan.com>

<http://xn--42cga6eaa9d3d4br3a9hf3ih.com>

<http://pirun.ku.ac.th/~b5310301739/b4.html>